

Zevenduizend eiken

Ander werk van Sara Baume in Nederlandse vertaling

Stommelen stampen slaan (roman, 2015)

Sara Baume

Zevenduizend eiken

Vertaald door Lette Vos

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2018

Deze uitgave kwam tot stand mede dankzij een financiële
bijdrage van Literature Ireland.

Deze vertaling kwam tot stand met een talentbeurs van de
Master Literair Vertalen, ter beschikking gesteld door het
Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Oorspronkelijke titel *A Line Made by Walking*
Oorspronkelijke uitgever Tramp Press, Ierland
Copyright © 2017 Sara Baume
Copyright vertaling © 2018 Lette Vos / Em. Querido's
Uitgeverij bv, Weteringschans 259,
1017 xJ Amsterdam

Omslag J. Tapperwijn
Omslagbeeld Kharbine-Tapabor/
Liszt Collection / Bridgeman Images
Foto auteur Sarah Goff-Davis

ISBN 978 90 214 0484 4 / NUR 302
www.querido.nl

Voor M, Em en mamma

‘Het ergste dat het kunstenaarschap met je kan doen is je voortdurend een klein beetje ongelukkig maken.’
– J.D. Salinger, uit ‘De Daumier-Smith’s grijze periode’

1 Roodborstje

Vandaag in de krant een foto van indianen in het Amazone-regenwoud. Genomen vanuit een laaghangende helikopter. De mannen zijn naakt op beschilderde gezichten na, werpen speren de lucht in, zo hoog als ze kunnen, proberen het grootste en meest angstaanjagende luchtmonster dat ze ooit hebben gezien, ooit voor mogelijk hadden gehouden, aan te vallen. In het bijschrift staat dat ze vermoedelijk tot de laatste 'onontdekte' stam behoren.

Wat een idee, denk ik, dat er nog. Mensen. Zijn. Daar.

En vrijwel meteen vergeet ik het weer.

Een ochtend met een vlekkerige lucht, halverwege de lente. En voor de gelegenheid een nieuw dood dier, een roodborstje.

Op de een of andere manier weten ze me altijd te vinden. Ze verstoppem zich in diepe, donkere greppels, klaar om zich voor de wielen van mijn Ford Fiesta te werpen. Storten vlak voor mijn voeten uit de hemel neer. En omdat mijn kleine wereld stukje bij beetje uit elkaar valt, lijkt het heel toepasselijk dat de dieren erin ook doodgaan. Ze gaan dood met mij; ze gaan dood voor mij.

Ik besluit om een foto te maken van het roodborstje. Misschien de eerste van een reeks.

Een reeks over hoe alles langzaam doodgaat.

En toch ook weer niet. De witte lucht klontert samen tot wolken. De klonters doen een wedstrijdje dieren nabootsen. Een schaap, een vogelbekdier, een schaap, een schild-

pad. Een schaap, een schaap, een schaap. De blaadjes piepen naar buiten en verbergen het witte wolkendek, de luchtdieren, de onregelmatige stukken blauw ertussen. Terwijl ik sta te kijken verschijnen in de velden van de narcissenkwekerij aan de overkant van het dal steeds meer gele spikkels. Waarom voelt het alsof ik doodga in het jaargetijde waarin alles weer tot leven komt? Auto's raken niet van de weg als het langer licht is. Verkrachters zoeken geen slachtoffers als de zon schijnt en bejaarden krijgen geen longontsteking, waardoor ze ook niet eenzaam in hun schommelstoel het leven laten. In de lente branden geen huizen af.

Maar dat is allemaal niet waar; Walt Disney heeft me voorgelogen. Het weer sluit niet aan bij mijn stemming. Er is geen script voorhanden, de soundtrack is niet afgestemd op mijn gevoelens en er is geen publiek. Meestal haal ik het donker zonder dat iemand me ziet. Of tenminste geen mens.

Ik zit nu al drie weken in de bungalow van mijn oma. Moederziel alleen. Op de dieren na dan.

Mijn oma stierf op een gure oktoberdag, precies zoals het hoort, drie oktobers geleden.

Op de avond van haar dood zette een orkaan voet aan wal. Hij heette Antonio en kwam helemaal uit Bermuda. Hij velde een boom, die op zijn beurt een elektriciteitskabel neerhaalde, waardoor het halve dorp zonder stroom zat. De boom lag daar vervolgens als een hoopje ellende op de grond, verstrikt in de kabel, en blokkeerde de weg naar de bungalow van mijn oma op de heuvel. Mijn moeder en tantes waren ingesloten, maar ik was er niet bij en mijn moeder belde pas een paar uur later. Ik was op mijn werk, in een modernekunstmuseum in Dublin, bezig om de sporen van vingers en schoenen van de dag ervoor over te verven, zoals ik elke ochtend deed. Om het aangetaste wit weer stralend te maken.

Hoewel ik het telefoontje had verwacht, nam ik niet meteen op.

Hoewel ik de dood van mijn oma had verwacht, kon ik niet geloven dat het 's ochtends zou gebeuren.

Mijn polyfone *Radetzky* mars galmde een paar keer on-eerbiedig door de expositieruimte. Toen ik eindelijk opnam, biechtte mijn moeder op dat ze me niet meteen had gebeld. Zo bleek mijn oma dus toch 's nachts te zijn overleden, zoals het hoort.

Geen verandering in het licht. Een tijdelijke slaap die blijvend wordt.

Antonio raasde voorbij en het graafschap stuurde een paar mannetjes met een kiepwagen om de weg vrij te maken. Tegen de tijd dat ik met mijn Fiesta haar heuvel op tufte, zag ik alleen nog wat restanten van de boom en een gapend gat in de aarde vol wriemelbeestjes op de plek waar hij had gestaan. Ik pikte een tak mee uit de ravage. Ik pikte een tak omdat ik van die boom hield. Ik hield van die boom omdat hij had stilgestaan bij het einde van het bruisende maar weinig bejubelde leven van mijn oma door zich op zo'n ge-denkwwaardige manier te laten ontwortelen.

'Wanneer viel hij precies?' vroeg ik mijn moeder. 'Op het moment dat ze stierf, toen ze nog aan het sterven was of daarna?'

'Ik zou het niet weten,' zei ze.

'Heb je het dan niet gehoord?'

Het geluid van de enige boom die ik ooit heb horen omvallen begon als een denderend gekraak, het afbreken van een zuil van een tak. Het omvallen zelf was daarbij vergeleken weinig spectaculair; het klonk als duizend zachtere kraakjes in toonloze harmonie. Er kwam geen geruis of geritsel van bladeren aan te pas omdat het winter was en de boom geen bladeren had, omdat bomen tot diep in hun hartenhout we-

ten dat als ze hun gebladerte niet opgeven in de herfst, harde wind ze tegen de vlakte zal krijgen. Ze weten dat ze hun houten gebeente bloot moeten geven om de kans te vergroten dat ze tot de volgende lente overeind blijven staan.

De enige boom die ik ooit heb horen omvallen heb ik ook zien omvallen. Het gebeurde in het Phoenix Park in de stad, net voorbij de plaats waar de olifanten, tijgers en antilopes opgesloten zitten, vóór het deel waar de wilde herten rondzwerven. Ik was ook aan het zwerven. Het was een es en hij was vermolmd. Hij werd niet geveld door harde wind maar door mannen in fluorescerende pakken en met helmen op.

‘Nee,’ zei mijn moeder, ‘ik heb niks gehoord.’ Toen ik mijn tantes hetzelfde vroeg, zeiden ze ook nee.

Kunst over Vallen; ik overhoor mezelf. Bas Jan Ader, 1970. De kunstenaar rolt van het dak van zijn huis en landt in de struiken, een gefilmde performance. Zijn huis is ontzettend Amerikaans: van hout, met een veranda. Het ziet er niet uit als het soort huis waar een Nederlandse conceptueel kunstenaar zou wonen, maar misschien was dat nu juist wat hij wou uitdragen door op het dak te klimmen en zich te laten vallen. Ik weet niet precies op welk punt de film stopt. In mijn herinnering gaat het scherm op zwart op het moment dat hij de grond raakt. In mijn herinnering koos Ader ervoor om niet te laten zien dat hij weer opstaat.

Waarom moet ik mezelf overhoren? Omdat niemand anders het meer doet. Nu ik niet meer studeer moet ik zelf verantwoordelijkheid nemen voor het meubilair in mijn hoofd. Ik moet nieuwe lades in kastjes schuiven en nieuwe wielmpjes onder leunstoelen zetten. Ik moet mijn commodes en dressoirs en etagères onderhouden. Poetsen, lappen, stoffen, wrijven. En ik moet van de grond af hele nieuwe kaders

en aanhangsels opbouwen; ik moet de lades vullen en verder rollen.

Toen ik vijf was kreeg ik griep. Rechtop in bed staarde ik naar de muur van mijn slaapkamer. Ik moet flinke koorts gehad hebben waardoor ik aan het hallucineren was, maar dat wist ik toen niet. Ik geloofde dat wat ik zag net zo echt was als de muur zelf. Wat ik zag was de hele aarde, plat als een pannenkoek. Alle werelddelen, elk eiland. En ze zwollen op, verdrukten de zee. Ik schreeuwde het uit. Ik dacht dat ik weggedrukt zou worden, dat er op die opgeblazen aardbol geen plekje voor mij zou overblijven. Op dat moment leek het allemaal griezelig logisch, dus ik krijste tot mijn moeder kwam en toen ze kwam kon ik niet uitleggen waarom ik zo aan het gillen was. Twintig jaar lang kon ik niet verklaren waar ik zo bang voor was; nu begrijp ik het pas.

Nu begrijp ik hoe het kan dat ik doodga terwijl het bijna zomer is. Ik ga heel langzaam dood; dit is nog maar het begin. Mijn wereld valt uit elkaar omdat hij opzwelt. Alles zwelt op en er is geen plaats meer voor mij, en ik wil nog steeds gillen maar het heeft geen zin, want ik ben tegenwoordig volwassen – ik ben mijn eigen verantwoordelijkheid.

Mijn moeder komt niet meer.

Wat heeft het ook eigenlijk voor zin om op een aardbol zonder zee te zitten?

Ik zag een keer een kauw vliegen tussen een zwerm meeuwen. Ik zat boven in een dubbeldekker, op dezelfde hoogte als de zwerm. Ik aanschouwde dit lid van de familie der kraaiachtigen dat liever een zeevogel wilde zijn, misschien zelfs geloofde dat hij dat was. Ik dacht: die kauw, dat ben ik. Thuis op zee, ook al is de zee niet mijn thuis en is ze dat ook nooit geweest.

Kunst over Zee; ik overhoor mezelf. Bernard Moitessier, 1969. Op koers om de eerste solozeilrace rond de wereld ooit te winnen liet hij de finish links liggen, zeilde verder en maakte nog een rondje om de wereld, op weg naar huis, naar zee.

Maar hij was natuurlijk zeiler, geen kunstenaar. Dat vergeet ik steeds.

WEES NIET BANG, zei de engel Gabriël tegen de angstige mensen.

In de nachtmis op kerstavond vorig jaar zei de pastoor dat het zinnetje WEES NIET BANG het vaakst voorkomt in de Heilige Schrift. ‘Het staat er driehonderdvijfenzestig keer in,’ zei hij, ‘één keer voor elke dag van het jaar.’ De pastoor was achter in de zestig of begin zeventig en ik kan zijn doen en laten en zijn uiterlijk niet anders omschrijven dan ‘geestelijk’. Hij was zo geestelijk dat het moeilijk was om je hem voor te stellen als een mens van huid, haar en ledematen. Het enige wat ik me onder zijn soutane kon voorstellen was een kleinere soutane en dan nog een, en nog een. Het was makkelijker om me deze geestelijke pastoor voor te stellen als een matroesjka van soutanes dan als een man. Ik zag voor me hoe hij zijn bijbel zorgvuldig uitploos om deze vermetele boodschap diplomatiek in elkaar te draaien. En dan moest hij nog een goede gelegenheid verzinnen om haar te verkondigen. Kerstavond is zijn drukst bezochte mis van het jaar, zijn enige volle zaal. Een kwartier na middernacht offerde de geestelijke pastoor, badend in kaarslicht, voorzichtig dat de katholieke kerk nu wel lang genoeg angst had gezaaid, dat het tijd werd voor een boodschap die oud is maar eigenlijk altijd heeft bestaan: WEES NIET BANG.

Wat een loffelijk streven, dacht ik. Maar toen stuurde hij aan het eind van de mis een koorknaapje met een rieten mandje langs de kerkgangers om rij na rij geld op te halen

en was ik zo boos over deze ontwijding dat zijn mooie boodschap, zijn kleine handreiking er niet meer toe deed.

Maar de mis was niet veranderd; het lag aan mij. Dat rieten mandje was er altijd al. Ik was ooit zelfs de misdienaar geweest die ermee mocht rondgaan. En bij elke zondagsmis die ik als kind had bijgewoond was de collecte even normaal en betekenisloos geweest als alle andere dingen die zich tussen de hardhouten bankjes en de glasvezelheiligen afspeelden.

Voorwerpen vallen niet uit de toon als ze er altijd al zijn geweest; handelingen komen niet absurd over als ze altijd al zo zijn uitgevoerd.

Waarom zie ik nu pas hoeveel doodnormale dingen eigenlijk volslagen belachelijk zijn?

Het roodborstje is het eerste dode dier dat ik zal vastleggen, maar andere zijn het voorgegaan. Als dat niet zo was, was het nooit in me opgekomen om het te fotograferen. Geschubd, gesnaveld of behaard. Geschept, geplet of geslacht. Vermomd als plastic zakjes, suikerbieten of aangekoekte modder. Perfect gecamoufleerd tussen de kleuren en vormen van het platteland. De boom die omvalt zonder dat een mens het hoort valt evengoed, net zoals de dieren die doodgaan zonder dat een mens ze vindt evengoed doodgaan. Maar voor die dieren is het nu te laat. Het begint vandaag, met dit roodborstje.

Vroeger stond er een lieflijk bosje achter in de tuin van mijn ouders. Het was niet veel meer dan een kluitje verdwaalde dennen en in de bovenste takken nestelden zo veel roeken dat de rode klinkers van het tuinpad tijdens het broedseizoen volledig bedekt werden door de poepspetters. Er stonden ook een kleine meidoorn en een els, maar geen van de bomen was sterk genoeg voor een hut en daarom bouwde

mijn vader een Waldenachtig huisje voor mijn zus en mij op de grond tussen de stammen. Het had muren van golfplaat, een dak van golfplaat en houten planken op de vloer. In de winter was het er te koud en in de zomer te donker, en op een dag viel er een reusachtige spin van de deurpost in het haar van mijn zus. Ze gilte de hele boel bij elkaar en weigerde daarna om ooit nog in Walden te spelen.

Maar ik ging er toch in mijn eentje zitten mokken. In het huisje-dat-een-boomhut-had-moeten-zijn luisterde ik hoe de roeken takjes op mijn golfplaten dak lieten vallen. Een roffelende drumsolo met allerlei verschillende stokken. Soms hoorde ik een doffere plof en vond ik een eierschaal en een kuikentje met een gebroken nek. Ogen zo groot als zijn pootjes, gesloten nog – ze zouden nooit opengaan. Ik begroef de kuikens en pikte de kapotte eierschalen mee voor de natuurtafel op school.

Bijna altijd als ik in mijn eentje in het huisje zat te mokken kwam er een roodborstje bij me op bezoek. Het hupte heen en weer tussen de sprietige boompjes en zong als een kapotte xylofoon. Het praatte in zijn taal tegen mij en ik praatte in mijn taal terug. Ik vertelde het de ongecensureerde versie van wat ik aan de pastoor opbiechtte, beleed mijn onbenullige zonden. Als kind geloofde ik dat dat roodborstje mijn beschermengel was. Het idee van goudblonde meisjes met vleugels in minitrouwjurkjes vond ik niks, maar ik wilde wel dat er iets niet-menselijks was dat op me lette en het lag eigenlijk best voor de hand dat dat een vogel zou zijn, een roodborstje.

Meestal zat het te hoog, te diep verscholen om hem te kunnen onderscheiden, maar tussen de takken van ons lieflijke bosje liet mijn roodborstje zich altijd zien.

Het roodborstje van vandaag is vermoedelijk op een te hard rijdende voorruit geknald, in een kunstmatige duikvlucht geslingerd en neergestort. Ik ben nog geen honderd meter

bij het tuinhek van mijn oma vandaan, dus ik besluit terug te gaan en mijn camera te pakken.

Ik ga op mijn knieën zitten in het kreupelhout. Oude regen dringt door mijn broekspijpen, drupt op het schermpje. Ik richt mijn lens op zijn roerloze verenkleed. Klik.

Mijn moeder zegt dat roodborstjes strikt territoriumgebonden zijn, dat het onwaarschijnlijk is dat er in een gemiddelde achtertuin meer dan één zit. Als je een roodborstje wilt lokken moet je graven, zegt mijn moeder, en dan zal er al gauw eentje komen om de vers omgewoelde aarde op wormen te controleren. Terug in de tuin van mijn oma pak ik een schepje uit de kas en hurk in het aardbeienveldje. Ik graaf en graaf, maar er komt geen roodborstje. Ik trek de regenwormen zelf uit de grond en leg ze neer. ‘Hier,’ zeg ik hardop, maar nog steeds geen roodborstje.

Nu weet ik zeker dat het dode roodborstje mijn beschermengel was. Ik leg mijn schepje neer.

Nu sta je er alleen voor, denk ik.

Kunst over Vliegen; ik overheer mezelf. Yves Klein, 1960. Een zwart-witfoto waarop de kunstenaar een paar meter boven een Parijse straat hangt. De straat is uitgestorven op de vliegende man en een fietser in de verte na. Toentertijd kon men maar niet uitvogelen hoe Klein de foto had gemaakt zonder ernstig gewond te raken. Tegenwoordig, in een tijdperk waarin iedere illusie te realiseren is, op het saaie af, interesseert niemand zich meer voor deze foto, die natuurlijk gemaakt werd door twee foto's over elkaar te monteren. De kunstenaar kwam er inderdaad niet zonder kleerscheuren vanaf, ook al was hij een getraind judoka en landde hij op een strakgespannen laken. *Saut dans le vide* noemde Klein de foto, ‘een sprong in de leegte’, dus misschien was het helemaal geen kunstwerk over vliegen, maar over vallen. Over hoe vliegen en vallen bijna precies hetzelfde zijn.

Als peuter in een peutertuigje greep ik altijd de rok van mijn moeder vast en riep ik, met een handvol ribfluweel in beide knuistjes: MAMMA IK HOU VAN JOU EN IK GA NOOIT BIJ JE WEG, en dan lachte ze vriendelijk om mijn vurige toewijding en antwoordde: ‘Natuurlijk wel, als je oud genoeg bent. Zo gaat dat nou eenmaal.’ Nu mijn zus en ik allebei ouder dan oud genoeg zijn en inderdaad zijn weggegaan, maken we grapjes over hoe we de ultieme jeugd hebben gehad en dat niets er ooit nog aan heeft kunnen tippen. We zijn het erover eens dat we alles zonder aarzelen zouden opgeven als we daarmee weer kind konden zijn.

Grapje. Het is maar een grapje.

Ik ben vijftientig, jong nog, dat weet ik best. Maar toch ben ik al zo onaangepast, zo ontregeld.

Ik heb een zinnetje dat ik als een mantra herhaal in mijn hoofd. *Ik wil naar huis*, luidt het en het weerklinkt met tussenpozen al zolang ik me kan herinneren. Als kind zong ik het vooral voor mezelf als ik een slechte dag had op school, maar ook tijdens uitjes of vakanties of logeerpartijtjes bij vriendinnen: plekken waar ik heen ging voor mijn plezier, waar ik het naar mijn zin had moeten hebben. Later dreunde het door mijn hoofd tijdens colleges en sollicitatiegesprekken en in alle kamers die ik sinds mijn negentiende heb gehoord.

Voor ik hier kwam wonen logeerde ik een week bij mijn ouders en zelfs toen bleef ik dat zinnetje herhalen. *Ik wil naar huis, ik wil naar huis, ik wil naar huis*, ook al was ik er eigenlijk al. Maar dat huis voelt niet meer als de plek waar ik ben opgegroeid. Vorig jaar heeft mijn moeder alle gordijnen vervangen, het oude behang van de muren getrokken en alle kale wanden verschillende tinten wit geschilderd. Ook het lieflijke bosje staat er niet meer. Toen mijn zus en ik waren gaan studeren, begon mijn vader aftandse oldtimers te

verzamelen. Hij maakte alles in de tuin met de grond gelijk en plempte hem vol met schuurtjes om zijn stalen kindjes in te stallen. Hij ploegde de bloembedden om, kapte de dennen, verzaagde de schommel tot schroot en bedolf de wortels en bollen onder een dikke laag cement. Telkens als ik er langsga, staat er weer een nieuw gebouwtje waar eerst een aangenaam stukje groen was.

Gehurkt in het aardbeienveldje stop ik de wormen terug in de aarde, waar ze horen. Ik maak mijn gaten dicht, breng mijn oma's schepje terug naar de kas.

In de kas vind ik mijn oma. De indeukingen van haar knieën in het oude schuimrubberen kussentje, de modderafdruk van haar rechterhand op het handvat van de roestige snoeischaar. De aarde in de bloempotten is hard geworden en bedekt met groen spul. Niemand heeft ze geleegd sinds zij ze vulde, dus ik vraag me af wat mijn oma er drie jaar geleden in geplant heeft en waarom het nooit is gaan groeien.

Ik klop de modder van mijn schoenen tegen het treetje bij de achterdeur en wrik ze uit met de mahoniehouten schoenlepel. Voor ik hier kwam had ik nog nooit een schoenlepel gebruikt; ik had er nooit een nodig. Maar tegenwoordig maak ik mijn veters expres maar half los zodat ik de kleine spatel helemaal naar beneden moet persen om mijn hiel uit mijn schoen te wippen. Het is mijn manier om haar gewoontes te eren, om haar dagelijkse rituelen te laten herleven. In die schoenlepel vind ik mijn oma en ook, terwijl ik mijn handen was, in de curiosa op de vensterbank in de keuken. Op een rij boven het afdruiptekje staan een verweerde houten Sint-Jozef, een plastic flamencodanseres, een kameel met drie poten, een puntenslijper in de vorm van een pandabeer en een ovalen kei met een muis erop. Deze voorwerpen, deze stille getuigen, zijn in mijn ogen stuk voor stuk van onschatbare waarde, omdat ik mijn oma erin terugvind.